

Γενικές Αρχές Διδακτικής

Γιώργος Μαυρογιώργος

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Απαραίτητες διευκρινήσεις

Αν ξεκινήσουμε από την θεμελιακή παραδοχή ότι «δεν έχουμε διδάξει εφόσον ο μαθητής δεν έχει μάθει» προκύπτει ότι η διδασκαλία στο σχολείο και η μάθηση είναι έννοιες που αλληλοσυμπληρώνονται. Αυτό σημαίνει ότι η παραγωγή διδακτικού υλικού, οποιαδήποτε μορφή κι αν έχει, είναι απαραίτητο να αναγνωρίζει την ουσιαστική και ενεργό παρέμβαση των υποκειμένων της εκπαιδευτικής διαδικασίας, δασκάλου και μαθητή. Αυτό στην περίπτωση παραγωγής εκπαιδευτικών σχεδίων μας οδηγεί στην ανάγκη για διερεύνηση δυνατοτήτων ανάπτυξης «περιβάλλοντος μαθητή» και «περιβάλλοντος καθηγητή» ή «περιβάλλοντος έρευνας» με όρους δυναμικής οργάνωσης και συνάρτησης ώστε η μάθηση, με τη συνδρομή του δασκάλου και του διδακτικού υλικού, να είναι δημιουργικό επίτευγμα του μαθητή και όχι παθητική και μηχανιστική αναπαραγωγή. Η διδασκαλία και η μάθηση είναι αλληλένδετες αλλά και ανεξάρτητες διαδικασίες («διακριτά περιβάλλοντα»). Η μάθηση ως ενέργεια εκπορεύεται από το μαθητή με την υποστήριξη της διδασκαλίας που εκπορεύεται από τον εκπαιδευτικό με τη μεσολάβηση του διδακτικού υλικού.

Με βάση τις παραπάνω διευκρινίσεις, ο σχεδιασμός εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων οριοθετείται από τις ακόλουθες παραμέτρους :

- I. Η διδασκαλία στηρίζεται στις συγκεκριμένες δυνατότητες του μαθητή κατά την εξέλιξη της διδασκαλίας ενός μαθήματος στη διάρκεια ενός σχολικού έτους σε συνάρτηση με την πρόοδο της διδασκαλίας με βάση το εγκεκριμένο Αναλυτικό Πρόγραμμα και τα σχολικά εγχειρίδια.
- II. Η επιλογή της χρονικής στιγμής για λειτουργική ένταξη εκπαιδευτικών σχεδίων είναι συνάρτηση του συνολικού προγραμματισμού διδασκαλίας του έτους, της ετοιμότητας των μαθητών/ τριών, και κυρίως των διδακτικών στόχων που επιδιώκονται με τη διδασκαλία του μαθήματος ή των επιμέρους διδακτικών ενοτήτων.

- III. Τα σχέδια δραστηριοτήτων και η εφαρμογή τους στη διδασκαλία ενός μαθήματος έχουν ως σκοπό να **διευκολύνουν** το μαθητή ώστε την **κατάλληλη στιγμή** να επιτύχει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα μάθησης.
- IV. Καμιά μέθοδος διδασκαλίας δεν μπορεί να εφαρμοστεί ακριβώς και με όρους «πιστής μεταφοράς», χωρίς προσαρμογές και τροποποιήσεις ώστε να εντάσσεται λειτουργικά στη ροή των μαθημάτων με τους συγκεκριμένους μαθητές /τριες κάθε φορά. Αυτό σημαίνει ότι ο εκπαιδευτικός διαπιστώνει το επίπεδο μάθησης, διαμορφώνει τους διδακτικούς στόχους που επιδιώκει, επιλέγει και «μεταφράζει» το περιεχόμενο του μαθήματος στις συγκεκριμένες καταστάσεις και αναπτύσσει **εναλλακτικές επιλογές και εκδοχές** αξιοποίησης των σχεδίων με όρους **συμπληρωματικότητας, συνέργειας** και **λειτουργικής υποστήριξης** με τα διδακτικά μέσα και υλικά που διαθέτει ή δημιουργεί.

Διδακτικές αρχές : η διδασκαλία έχει και αυτή αρχές!

Από όλα τα παραπάνω, σε συνδυασμό, απορρέουν ορισμένες θεμελιακές διδακτικές αρχές για τη σύλληψη, το σχεδιασμό και την εφαρμογή καινοτόμων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων:

1. Παιδαγωγική σχέση: τα μέσα δεν υποκαθιστούν την επικοινωνία

Τα προτεινόμενα σχέδια εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων επιδιώκουν να προωθήσουν στο σχολείο και στην αίθουσα διδασκαλίας ένα κλίμα διαπροσωπικών σχέσεων πρόσφορο για την υποστήριξη της διδασκαλίας και της μάθησης. Αυτό επιτυγχάνεται με :

1.1 Την **αρχή της ελεύθερης- ισότιμης συμμετοχής** και παρέμβασης τόσο των μαθητών/τριών όσο και του εκπαιδευτικού με ρυθμιστικούς όρους που να εξασφαλίζουν την κριτική και ενεργό υποδοχή των εκπαιδευτικών σχεδίων.

1.2 Την αρχή της **επιστημονικής εντιμότητας** ώστε η «μετάφραση» και «μεταποίηση» των επιστημονικών γνώσεων σε σχολικές να λαμβάνει υπόψη το επίπεδο δεκτικότητας των μαθητών, χωρίς να διαστρεβλώνεται ο επιστημονικός χαρακτήρας των γνώσεων, εφαρμογών, αναλύσεων, συλλογισμών, κριτηρίων κ.τ.λ.

1.3 Την αρχή της **ατομικής ιδιαιτερότητας** και της **ομαδικής έκφρασης** ώστε να προσφέρονται εναλλακτικές επιλογές για συνδυασμένη εξατομίκευση της σχολικής εργασίας και ομαδικές μορφές **αλληλοδιδασκαλικής** συνεργασίας και υπέρβασης γνωστικών ή τεχνικών εμποδίων στην προσέγγιση των προβληματικών καταστάσεων. Η επιλογή για συγκρότηση μικρών ομάδων μπροστά στον Η/Υ δεν είναι ζήτημα τεχνικό-οργανωτικό για την αντιμετώπιση ελλειμμάτων υποδομής όσο είναι συνειδητή επιλογή για «εξανθρωπισμό» του διδακτικού μέσου και του διδακτικού υλικού.

2. Μεθοδολογική οριοθέτηση του υλικού : Το υλικό είναι το μέσο...

Τα προτεινόμενα σχέδια οργανώνονται με τρόπο ώστε να προϋποθέτουν:

2.1 Την αρχή της **συνερεύνησης**

Ούτε ο δάσκαλος ούτε το διδακτικό υλικό είναι οι απόλυτοι ρυθμιστές ώστε οι μαθητές να περιορίζονται στο ρόλο του απλού «θεατή», εκτελεστή ή διεκπεραιωτή. Ο δάσκαλος με την αξιοποίηση των σχολικών εγχειριδίων και άλλων διδακτικών μέσων, σε συνδυασμό, με τη λειτουργική ένταξη και ενσωμάτωση εκπαιδευτικού λογισμικού δρα ως **συνερευνητής** καθώς επιδιώκει μαζί με τους μαθητές, να βρίσκουν λύσεις, προτάσεις, εναλλακτικές θεωρήσεις κ.α.

2.2 Την αρχή της **προσφοράς και κατανόησης των πληροφοριών**

Το υλικό της ιστοσελίδας με τις δράσεις προσφέρουν τις απαραίτητες βασικές γνώσεις και πληροφορίες ώστε οι μαθητές να οδηγούνται σε θεμελιωμένες κρίσεις. Έτσι οι συλλογιστικοί μηχανισμοί των μαθητών/τριών δεν προκύπτουν αυθαίρετα αλλά με βάση ελεγμένες πληροφορίες και στοιχεία που δεν χρειάζεται να απομνημονευθούν αλλά να αναζητηθούν. Έτσι προωθείται ο εθισμός των μαθητών στη συγκέντρωση πληροφοριών ώστε, μετά από «ενδελεχή» επεξεργασία, κατάταξη και ανάλυση, να μπορούν να καταλήγουν σε ερμηνείες, εξηγήσεις, συνθέσεις κ.τ.λ.

2.3 Την αρχή της **εποπτείας** και της **ελκυστικότητας**

Το προσφερόμενο διδακτικό υλικό - περιεχόμενο και σχολική εργασία- έχει υψηλότερες προϋποθέσεις για

ενεργό συμμετοχή των μαθητών /τριών, όταν είναι φιλικό, χρήσιμο και παρουσιάζεται ελκυστικά και εποπτικά (πολυμέσα κ.α.).

2.4 Την αρχή του **συνδυασμού** και των **πολλαπλών θεωρήσεων**

Το προσφερόμενο υλικό οργανώνεται σε πολυδύναμα σύνολα και περιβάλλοντα εργασίας, έρευνας και περιήγησης ώστε να είναι δυνατή η ανάλυση και η διερεύνηση με πολλαπλή οπτική και εναλλακτικές μορφές προσέγγισης

2.5 Την αρχή της **εναλλακτικής επανάληψης**

Το προσφερόμενο για γνώση, κατανόηση και εμπέδωση μορφωτικό περιεχόμενο προσφέρεται με τρόπο ώστε να είναι δυνατή η επεξεργασία με εναλλακτικές μορφές. Η ίδια π.χ. επεξεργασία-νοητική και γνωστική- είναι δυνατό να επαναλαμβάνεται με διαφορετικούς στόχους, διαφορετική θεματική και διαφορετικές ασκήσεις. Στο σύνολό τους, ωστόσο, οι επαναλήψεις είναι επεξηγηματικές, συμπληρωματικές, διευκρινιστικές, εμπλουτιστικές κ.τ.λ. ώστε να προσδίδουν διαθεματικότητα και συνολικότητα. Έτσι αποφεύγονται άγονες και μηχανιστικές επαναλήψεις.

2.6 Την αρχή της **σχηματοποίησης και της πολλαπλής έκφρασης**

Συστηματικά καταβάλλεται προσπάθεια ώστε το υλικό να προσφέρεται με σχηματοποιήσεις, απεικονίσεις, χαρτογράφηση, χρήση συμβόλων, σκίτσων, πινάκων, σχεδιαγραμμάτων κ.ά. Έτσι, ευνοούνται πολύτροπες και δημιουργικές εναλλακτικές μορφές έκφρασης.

2.7 Την αρχή της **συγκεκριμενοποίησης** και της **επαγωγικότητας**

Το συγκεκριμένο αντικείμενο, η συγκεκριμένη δραστηριότητα, η συγκεκριμένη αναφορά, ο συγκεκριμένος χώρος, κ.τ.λ. έχουν πάντοτε κεντρική θέση στη μαθησιακή διαδικασία. Η κατανόηση και διερεύνηση ενός θέματος από το συγκεκριμένο προς το γενικό, από το γνωστό στο άγνωστο, από το τοπικό στο απομακρυσμένο, **από το εδώ στο αλλού** συνιστά αφηρητική αρχή για την οργάνωση της σχολικής εργασίας με όρους **επαγωγής**. Η εφαρμογή αυτής της αρχής σημαίνει σε τελευταία ανάλυση τη δυνατότητα οργάνωσης της σχολικής εργασίας για κάθε μαθητή από το τοπικό ή γνωστό προς το απομακρυσμένο και άγνω-

στο : π.χ. τοπική γεωγραφία → γεωγραφία της Ελλάδας → της Ευρώπης → «Κόσμος».

2.8 Την αρχή της **εκμετάλλευσης του λάθους**

Η αξιοποίηση του λάθους για την ανίχνευση εναλλακτικών τρόπων στην προώθηση της μάθησης είναι κεφαλαιώδους σημασίας. Η ανίχνευση και η «απόσβεση» του σφάλματος ουσιαστικά αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της διαδικασίας της διδασκαλίας και μάθησης καθώς αυτή προσφέρεται για «ρουτίνες» επιβεβαίωσης του λάθους, απόδειξης και αναγνώρισης του λάθους που με τη σειρά τους προκαλούν την «απορρηματική» κατάσταση του μαθητή/τριας, μέσα από διαδικασίες αυτορρύθμισης και εναλλακτικών δοκιμών.

2.9 Την αρχή της μάθησης με **«ανακάλυψη»**

Η αρχή αυτή υιοθετείται όταν ο μαθητής/τρια προχωρεί χωρίς μεθοδολογικές ή γνωστικές οδηγίες και κατευθύνσεις εξειδικευμένες στην επίλυση προβλημάτων ή ασκήσεων είτε όταν στη βάση ορισμένων μεθοδολογικών νύξεων και πληροφοριών, στην κατάλληλη στιγμή, ο μαθητής /τρια καθοδηγείται διακριτικά στην επίλυση προβλημάτων. Τα προτεινόμενα σχέδια αξιοποιούν συστηματικά διδακτικές τεχνικές προσφοράς ευκαιριών στους μαθητές/τριες για εμπειρίες «ανακάλυψης» μέσα στα περιβάλλοντα έρευνας, περιήγησης και εργασίας.

2.10 Την αρχή της **αντιμετώπισης προβλημάτων**

Όταν ο μαθητής /τρια καλείται να εφαρμόζει τις γνώσεις του/της σε νέες και «προβληματικές» καταστάσεις, τότε έχουμε προϋποθέσεις για συνδυαστικές και πρωτότυπες σκέψεις, λύσεις και εκδοχές οι οποίες προσφέρονται για τη λεγόμενη «μεταβίβαση» της μάθησης. Τα σχέδια δραστηριοτήτων έχουν ως θεμελιακή τους αρχή τη διαρκή πρόκληση μαθητών /τριών για επιλογές κατάλληλων πηγών πληροφόρησης και για εξεύρεση κατάλληλων πληροφοριών ώστε να είναι σε θέση να προχωρούν σε συνδυασμένες επινοήσεις ανάλυσης και σύνθεσης.

2.11 Την αρχή της **ενεργού συμμετοχής, της ομαδικής εργασίας και της δημιουργικότητας**

Η εκμετάλλευση του λάθους, η μάθηση ως ανακάλυψη και η επίλυση «προβλημάτων» αποκτούν άλλο νόημα όταν οι μαθητές/τριες εργάζονται **ομαδικά** και **δημι-**

ουργικά. Η ενεργός ομαδική συμμετοχή των μαθητών /τριών αποτελεί άξονα όλων σχεδόν των εργασιών που συγκροτούν το εκπαιδευτικό σενάριο δραστηριοτήτων.

2.12 Την αρχή της «βίωσης» και «αναβίωσης»

Με τη θέαση «πραγματικών» ή εικονικών αναπαραστάσεων και με τη χρήση πολυμέσων ο μαθητής/τρια καλείται παρακολουθεί ενεργά και να παίρνει μέρος σε μια σειρά επεισοδίων του μύθου και της ιστορίας που συγκροτεί την επιδιωκόμενη περιήγηση, την έρευνα, την εργασία τη σύνθεση κ.α. Έτσι η μάθηση μιας έννοιας, η εκμάθηση μιας δεξιότητας, η σύνθεση ενός άλμπουμ κ.α. δεν είναι απλή τεχνική δεξιότητα αλλά κάτι που προϋποθέτει έμπρακτη, ενεργό συμμετοχή και «βίωμα».

Όλες οι παραπάνω διδακτικές αρχές συγκροτούν ένα συντεταγμένο σύνολο αφετηριακών παραδοχών που υποβασιάζουν συνθετικά και συνδυαστικά με όρους ενιαίας σύλληψης και προσανατολισμού τη δημιουργία και τη συγκρότηση των προβλεπόμενων δραστηριοτήτων.